

הכתובה
והסכמי
קדם נישואין

הרב אלישיב קנוהל

א

הצורך בכתובה המותאמת לתנאי דורנו

ב

הכתובה המסורתית

ג

השינויים המוצעים בכתובה

1. הסכום

2. הסגנון והלשון

ד

הסכום ממון - הרקע להצעה

ה

הסכום לכבוד הדדי - הרקע להצעה

ו

הערות לנוסח

ז

סיום

א. הצורך בכתובה המותאמת לתנאי דורנו

מבירור על הנעשה בבתי הדין עולה, שעל פי רוב כשמגיעה לבית הדין תביעת גירושין שולח בית הדין את בני הזוג להגיע ביניהם להסכמה על ענייני הממון שביניהם, ורק לאחר מכן הוא ניגש לסדר להם את הגט. בדרך כלל, בני הזוג מחלקים ביניהם את רכושם המשותף, ובמקביל האשה מוותרת על כתובתה. הבעיה במציאות זאת היא, שמי שרוצה בגט נאלץ לוותר, ומי שאינו להוט כל כך לסדר את הגט, מנצל זאת כאמצעי סחיטה. במקרים רבים האשה נאלצת לוותר בענייני הממון אם רצונה בגט מהיר.

נוהל זה, שבית הדין אינו מממש את התחייבויות האיש שבכתובה, נובע כנראה מהמצב השורר כיום שרוב הזוגות מעוניינים בחלוקת כל הרכוש שבידם על פי חוק 'יחסי ממון בין בני הזוג'. עם חלוקת הרכוש כולו אין סברה שהאשה תקבל בנוסף את כסף הכתובה, כי הרי לפי ההלכה כל הרכוש שנרכש על ידי בני הזוג במהלך שנות הנישואים מהכנסות שקיבלו עבור עבודתם וכדומה שייך לאיש. במקרה כזה חייבו חכמים את האיש במתן כסף הכתובה, אך לא עלה על דעתם לחייבו פעמיים - גם שיוותר על מחצית הרכוש וגם שיתן את כסף הכתובה. לכן, בית הדין נמנע מלממש את התחייבויותיו של האיש בכתובה ומנחה את בני הזוג לסכם ביניהם את כל ענייני הממון לפני שיסדיר את הגט ביניהם.

מצב זה יוצר מציאות משונה - שבית הדין עצמו אינו משתמש בכתובה, והיא נותרת כאבן שאין לה הופכין. אם כן, עולה השאלה - לשם מה נכתבת הכתובה אם אין בה שימוש כלל? הלא אין מדובר כאן על חיוב שמקורו בדיני איסור והיתר, אלא על תקנה ממונית שנועדה לסייע לבני הזוג לחיות בשלום, ובמקרה של פירוד, ח"ו, להיפרד בצורה אנושית!?

אם תקנת חז"ל אינה נותנת כיום מענה לאותם דברים שעמדו לעיני חכמים בעת תקנם את התקנה, הרי שעלינו לחפש דרך לתקן הדבר. לחתום על הכתובה בשעת הנישואין ולהתעלם ממנה לחלוטין בשעת פירוד, לא עליכם, זו אינה דרך נכונה לדעתי. בעיקר משום שצצות בעיות ממוניות למכביר בין זוגות שנפרדים, והכתובה שוב אינה משמשת כמענה לבעיות אלו ברוב המקרים.

משום כך אני מבקש לבחון, האם יש מקום להציע תוספות ושינויים בכתובה, כדי שיישמרו אותם ערכים בסיסיים שעמדו לנגד עיניהם של חז"ל בתקנם תקנה זו. ברצוני להדגיש: כל ההצעות שלפניכם מעוגנות בתקנות חכמים; לכל אחת מהן הבסיס ההלכתי, עליו היא נשענת, כפי שיצויין בגוף המאמר. אין כאן ניסיון רפורמי לגבש הלכה חדשה, אלא להציע מודל חדש להסכמי הנישואין, שאמור, לענייני דעת, לבטא את רוח ההלכה.

כידוע, אחוזי מקרי הגירושין עולה בעולם כולו. בתוך הסטטיסטיקה הזאת כלולה גם מדינת ישראל, וגם הציבור הדתי. ברור שבעת כזאת אנו מחוייבים כפליים לבחון אלו שאלות מתעוררות בשעת פירוד, וכיצד עולם התורה נותן מענה לשאלות השונות המתעוררות בימינו. תורתנו תורת חיים היא, ולא תהא מוחלפת כלל, אשר על כן אנו צריכים לדלות ממנה מענה לבעיות השעה. בעיקר, כשהחוק במדינה מכיר רק בגירושין על פי דין תורה, וממילא אין לאזרח ברירה אלא להזדקק לשירותינו. ככל שנצליח יגדל בכך קידוש השם בעולם, ויאמרו הכל "עבדי אתה, ישראל אשר בך אתפאר" (ישעי' מט, ג).

3. הכתובה המסורתית

מעיון בסוגיית הכתובה² עולה בפנינו תמונה כוללת של התפתחות תקנת הכתובה בישראל. שני שלבים מרכזיים היו בהתפתחות זו, והשלב השני כולל גם שלבי ביניים:

הנוהג הקדום היה שהנושא אשה מניח סכום המכונה בתורה 'מוהר הבתולות', לטובת האשה,³ כנראה כביטוח למקרה גירושין או אלמנות, וכדי שיהיה לאשה סכום ראשוני למחייתה לאחר הפירוד. זהו יסוד תקנת הכתובה. בזמן חכמי המשנה הוגדר סכום זה ככסף הכתובה. בשלב מסויים נוכחו לדעת שלמנהג זה יש גם חסרונות - זמינות הכסף מביאה לידי קלות דעת בהחלטת האיש לגרש את אשתו, שהרי כבר שילם לה את כסף הכתובה. לפי פירוש אחר בסוגיה, הצורך להעמיד סכום זה מיידית עם הנישואין הרתיע את האנשים מלשאת אשה מחוסר היכולת הכלכלית להעמיד סכום זה. חסרון נוסף היה בכך, שזמינות הכסף הביאה לבזבוזו בטרם עת ע"י האב, היורשים או קרובים אחרים (בהתאם למקום בו נשמר הכסף לטובת האשה). עקב חששות אלה נוצרו שלבי ביניים שבהם שמרו באופנים שונים על כסף הכתובה כדי שלא יתבזבז לפני שיזדקקו לו. עד שבה שמעון בן שטח ותיקן שהאיש רק ישעבד עצמו לסכום זה, ולא יתנו בפועל.⁴ באופן זה הושגו שלושה דברים -

- א. כיוון שהאיש רק מתחייב על הסכום ולא מניחו בפועל, אי אפשר לבזבז כסף זה.
- ב. מציאות זו שבה אם ירצה לגרשה יצטרך לדאוג לסכום נכבד מקשה עליו להוציאה, שהרי הכסף לא זמין אצלו. על ידי כך נוצר איזון כלשהו בין האיש לאשה, שהרי בתקופת חז"ל האשה יוצאת גם שלא ברצונה, והעול הכספי על האיש יוצר מניעה נגדית לאיש שלא יוכל לגרשה בלא לחשוב על כך פעמיים. בלשון חכמים - "שלא תהא קלה בעיניו להוציאה".
- ג. מעתה, אין האיש צריך להעמיד סכום זה מיד בתחילת חיי הנישואין, כשבדרך כלל עדיין יכולתו הכלכלית מוגבלת.

אנו מוצאים כאן שתי מגמות שונות. מחד גיסא רצון לבטח את האשה בכסף השמור לה לעת צרה, כשהיא נותרת לבדה, ומאידך גיסא, על מנת להקשות על האיש לגרש את אשתו תקנו שהכסף לא יהיה זמין אצלו, ועל ידי כך יירתע מלהוציאה, כי לא יהיה לו באותה שעה את הסכום עליו התחייב. הצורך במגמה השניה - להקשות על האיש לגרש את אשתו נעלם עם תקנת רבנו גרשום מאור הגולה - שאין אשה יוצאה אלא לרצונה. ממילא, גם אם יהיה קל בעיניו להוציאה, היא לא תסכים לכך עד שיישר הדבר בעיניה.⁵ לעומת זאת, המגמה הראשונה ודאי שייכת גם כיום. מתוך דאגה לאשה הנותרת לבדה, כשלא פעם יכולת פרנסתה מועטת מסיבות שונות, נכון גם כיום לדאוג לאשה לסכום מסויים שיבטיח לה תנאי חיים מינימליים, לפחות לתקופה הראשונה עת היא נותרת לבדה.

ג. השינויים המוצעים בכתובה

מתוך מחוייבות למנהג ישראל מדורי דורות אין אני בא להציע לבטל את הכתובה המסורתית ח"ו, למרות שכמעט ואין לה שימוש כיום בבתי הדין. הצעתי כוללת ניסיון להוסיף כמה שינויים בכתובה עצמה, ולהוסיף לה הסכם שיחד עמה יינתן מענה לצרכים העולים כיום במצב חברתי והכלכלי המתחדש.

1. הסכום

סכום הכתובה (היינו עיקר כתובה, למעט חלק מהנדוניה והתוספת שמקבל עליו האיש מרצונו) נלמד מפרשת מפתה (שמות כב, טז),⁶ שם מוזכר המושג 'מוהר הבתולות'. הסכום עצמו נלמד מפרשת אונס (דברים כב, כח), והוא: חמישים שקל. סכום זה תורגם ע"י חז"ל למאתיים זוז, וכמובא ע"י הר"מ כשר בספרו 'תורה-שלימה' בשם רבינו מיוחס: "זה ששינינו בתולה כתובתה מאתיים זוז - לפי שכל כסף האמור בתורה הוא סלע צורי, והוא ד' זוזים; נמצאו חמישים כסף - מאתיים זוז." בהערכת מאתיים זוז כיום, נחלקים הפוסקים עד כדי הפרש פי 20 בין השיטות השונות.⁷

סכום נוסף בכתובה הוא הנדוניה שיסודה בנכסים שהכניסה הכלה מבית אביה, בין בכסף, בין במטלטלים, ושהאיש קיבל עליהם אחריות. נכסים אלה נאמדים לפי שוויים, אך נהוג היה להוסיף לאומדן זה משום כבוד הכלה ומשפחתה. נוהגים אף לכתוב סכום קבוע, גם אם לא הכניסה הכלה מאומה.⁸ כיום נוהגים האשכנזים לכתוב מאתיים זקוקים כסף צרוף, וכוללים בזה מה שהכניסה לו ומה שהוסיף כנגדה. אצל הספרדים יש נוהגים לכלול הכל בסכום אחד, יחד עם תוספת הכתובה. 'תוספת כתובה', היא התחייבות שמקבל עליו האיש מעבר לחיובי עיקר הכתובה והנדוניה, תוספת זו נרשמת לעיתים רבות בסכומים גבוהים, על מנת לייקר את הכלה ומשפחתה. לעיתים נרשמים סכומים דמיוניים כאלה, שיש מקום לאומדנה שהאיש מעולם לא התכוון לשלם בעת שידקק לכך. ממילא, נותרה האשה בלי בטחונות מספיקים לעת שתזדקק להם. שהרי לגבי סכום הכתובה יכול האיש לטעון 'המוציא מחברו עליו הראיה' ולהסתפק בסכום הנמוך לפי שיטת החישוב המינימליסטית (כמה אלפי שקלים), ולגבי התוספת הוא יטען שזוהי 'אסמכתא' (אמירה מוגזמת שברור לכל שאין בכונת האומר לממשה, וממילא אין היא מחייבת אותו), ולא התכוון מעולם לשלמה.

ברור אפוא, שברוח תקנות חז"ל עלינו לתקן מצב זה. כיום, בעת משבר, כשבני הזוג עומדים לפני גירושין, מתחיל משא ומתן כמה ייתן האיש לאשה כדי שזו תקבל את הגט, והדבר מלווה בסחיטות כספיות מן הצד המעוניין יותר בגט. אשר על כן, מוצע בנוסף לכתובה לחתום על הסכם ממון המסדיר את חלוקת הממון ביניהם כפי שיבואר להלן. כיום קיים במדינה חוק יחסי ממון בין בני זוג (התשל"ג - 1973), ובמקרים רבים ביה"ד מקבל את חלוקת הממון ביניהם ע"פ חוק זה.⁹ הצעתנו היא, להקדים ולחתום על הסכם חלוקה זו בשעת הנישואין, כשהאמון בין בני הזוג הוא בשיאו, ולא בשעת משבר, כשהחשדנות מרובה והמצב מזמין סחטנות מצד אחד וכניעה מהצד החפץ בגט. ההסכם מתייחס להתחייבויות האיש בכתובה, והוא בא לשמר את תקנת חכמים שבכל מקרה שהאשה נשאת לבדה היא זכאית לסכום מינימלי שיאפשר לה להתקיים תקופה ראשונה עד שתצליח להקים לעצמה בסיס כלכלי.

לכאורה, אם קיים החוק מדוע יש צורך לחתום על הסכם נוסף?

א. כיוון שלחלק מהדעות בין הפוסקים, ההלכה גוברת על החוק, ובלא הסכם החלוקה תיעשה על פי ההלכה, אך אם בני הזוג חתמו על הסכם, חתימתם מחייבת אותם גם על פי ההלכה, כי בדבר שבממון, רשאי אדם לקבל על עצמו חיובים בניגוד להלכה. על כן יש ערך לחתימה זו.

ב. בדברים מסויימים הצעתנו שונה מנוסח החוק כפי שיבואר להלן.

2. הסגנון והלשון

ישנם כמה ביטויים בכתובה הדורשים עיון. הכינוי 'בתולה' לכלה בזמננו הוא בעייתי. אמנם הוא נחוץ על מנת לקבוע את גובה כתובתה, שכן בתולה - כתובתה מאתיים, ואלמנה או מוכת עץ - כתובתה מנה.¹⁰ אבל העיסוק בנושא זה במעמד החופה מעלה שאלות מורכבות. בעבר הכינוי בתולה היה מקובל לכל נערה שלא נישאה עדיין. כיום המשמעות המקובלת של כינוי זה היא בעיקר לגבי מצבה הביולוגי של האשה. על כן, נראה שכדאי בימינו להימנע מהגדרה זו, ולכנות בשם כולל את כל הכלות שנישאות בפעם הראשונה בכינוי כולל, כגון 'הכלה היקרה' וכדומה. גם אם הכלה אינה בתולה, הרי רשאי האיש להתחייב לה על מאתיים. ואם יתעוררו ספיקות לגבי גמירות דעתו של האיש באשר להתחייבותו זו - יש לזכור, שבין כך איננו יודעים להמיר בוודאות את שוים של מאתיים זו אלה לערכם בימינו, עד כדי כך שהפער בין הדעות מגיע לאלפי אחוזים. משום כך לא נראה לי משמעותי אם נכתוב בכתובה מאה או מאתיים מבחינת גמירות הדעת של האיש.

יש נוסחי כתובות שבהם מתחייב האיש שלא לצאת מהארץ צפונה מ'ארם צובא' (חלב שבסוריה) ודרומה מ'נוא אמון' שבמצרים, ללא השארת גט זמני כשר וסיפוק מזונותיה כפי ראות עיני בית הדין. כיון שהתחייבות זו לאי נטישת הבית היא הגיונית בכל דור, אנו חייבים לנסח התחייבות זו מחדש. מתוך רצון למנוע מהאיש אפשרות לברוח לחו"ל ולהשאיר אשתו עגונה, מוצע להוסיף משפט בעניין בסגנון מתאים.¹¹

עניין נוסף לענות בו הוא לשון הכתובה, הנכתבת בארמית. בזמנו, הייתה זו הלשון המדוברת בקהילה המרכזית של עם ישראל. לכאורה, עם השתנות עובדה זו היה מקום לשנות גם את לשון הכתובה. בדורות הקודמים שממילא רוב העם לא דיבר עברית לא היה טעם לתרגם את הכתובה לעברית, אך כיום ודאי שיש טעם בכך. יש אומרים, שעדיף שהנוסח יישאר בארמית, כדי שהציבור לא יבין את הנאמר, כדי למנוע אותן הרגשות לא נעימות שהזכרנום לעיל.¹² אולם ברור, שזאת לא הייתה כוונת חכמים, שהרי הם תיקנו כתובה דווקא בלשון המדוברת בימיהם. על פי זה נראה שראוי בימינו שהכתובה תתורגם לשפה המדוברת.¹³ אולם כיון שלא ברור לנו תרגומו של כל ביטוי בכתובה במאת האחוזים, נמנעו מלתרגם את הכתובה. במצב הזה מוצע שלא להשמיט את הנוסח הארמי המסורתי, אלא לכתוב באותו שטר את הנוסח הארמי המקורי ולצידו את הנוסח העברי, ולציין שבכל מקרה של מחלוקת פרשנית, הנוסח הארמי הוא המחייב.

הנוסח העברי המוצע הוא כדלהלן:

ב _____ בשבת, ב _____ לחודש _____, שנת _____ לבריאת עולם, למניין שאנו מונים בק"ק _____ תבנה ותכונן, במדינת ישראל, אנו מעידים איך החתן _____ למשפחת _____ אמר לכלה _____ למשפחת _____, היי לי לאשה כדת משה וישראל. ואני על דברתי, בעזרת ה', אעבוד ואכבד ואזון ואפרנס אותך ואשא אותך על כפי, כדרך בני ישראל, העובדים ומכבדים זונים ומפרנסים את נשותיהם באמונה. ואתן לך מוהר הבתולות כסף מאתיים זז. וגם אני מתחייב לך על המזונות, הכסות וכל הוצאותיך הראויות לך כתקנת חכמים, וחיי אישות כדרך כל הארץ. ונתרצתה _____ הכלה ותהי לו לאשה. והסכימו ביניהם לחיות באהבה ואחוה שלום וריעות. הנדוניה והתוספת הכל קיבל עליו החתן בסך _____ צמוד למדד לבד מכסף כתובתה. עוד התחייב לה שלא ישא ולא יקדש שום אשה אחרת עליה בחייה כחרם דרבנו גרשום ושלא יצא מארץ ישראל ללא רשותה. וכך אמר החתן _____: אחריות שטר כתובה זה על כל הכלול בו קבלתי עלי ועל יורשי אחרי להיפרע מכל מיטב נכסי וקנייני שיש לי תחת השמים, שכבר קנויים לי, או שעתידי אני לקנותם. בין נכסים שיש להם אחריות בין נכסים שאין להם אחריות, כולם אחראים וערבים לפרוע מהם שטר זה על כל הכלול בו, ממני ואפילו מגלימה שעל כתפי בחיי ובמותי מעתה ועד עולם. שטר כתובה זה אינו לא כאסמכתא ולא כטופסי שטרות, אלא ככל שטרי כתובות הנוהגים בישראל כהוגן וכתיקון רבותינו ז"ל. וקנינו מן החתן _____ לכלה היקרה _____ על כל הכתוב ומפורש לעיל בכלי הכשר לקנות בו, והכל שריר ובריר וקיים.

חתימות העדים: _____ עד. _____ עד.

וגם אני החתן מודה ומאשר את כל הנ"ל, ובאתי על החתום ביום הנ"ל _____.

מספר הערות על הנוסח המוצע:

1. במקרים בהם נישואים אלה אינם ראשונים לאשה או שהיא גיורת, חשוב להוסיף את מעמדה, כי הדבר משמעותי לדיני אישות.¹⁴
2. אמנם, שטר הכתובה הוא בעיקרו כתב התחייבות של האיש, אך מאז ומתמיד לא נמנעו מלדווח שהכלה נתרצתה להיות אשתו. על כן, לכאורה אין מניעה להוסיף משפט דקלרטיבי, ששני בני הזוג הסכימו לחיות ביניהם באהבה וכו'. המשפט לקוח משטר השידוכין המסורתי.¹⁵ יש בו ערך מחנך, ותו לא. ככל שאנשים יצהירו אחד כלפי השני על כוונתם לחיות באהבה ואחוה וכו', הדבר יחלחל בתוכם פנימה. כמובן, משפט זה אינו הכרחי, וניתן להשמיטו אם הדבר נדרש.
3. בנוסח העברי אני מציע לא לפרט את ערכה של הנדוניה, אלא לכתוב רק את הסכום הכולל של כל חיובי הכתובה, שהוא הסכום המחייב בסופו של דבר.
4. בכתובות הספרדיות נהוג בחלק מהקהילות להוסיף גם התחייבות בשבועה, ויש להוסיף זאת לנוסח.
5. עיין בהערות השוליים, שתי הערות של הרב יואל בן נון - ראש ישיבת הקיבוץ הדתי, עין צורים.¹⁶

ד. הסכם תמון

הסכם הממון בא להציע חלוקת ממון בין האיש לאשה, השונה מהמקובל בהלכה. הסעיפים הנוגעים לענייני הממון ישולבו כנספח להסכם לכבוד הדדי, אך ההסבר עליהם מובא כאן בנפרד: א. כיום, נשים רבות עובדות ומפרנסות את משפחותיהן. לא פעם הן מהוות גורם מפרנס יותר משמעותי מהאיש. על פי דין, כל מה שקנתה האשה קנה אישה, והוא מחוייב לה בדברים שתקנו לה חכמים (חלקם כלימוד מלשון הפסוק, ויש להם תוקף של דין תורה) - מזונותיה, קבורתה, רפואתה ופרקונה (פדייתה מהשבי) - כל זמן היותם נשואים, וכתובתה - אם היא נותרת לבדה (גרשה או אלמנה). אמנם בעת פירוד, אותם הנכסים שהיו לה לפני הנישואין או הנכסים שירשה או קיבלה מבחוף תוך כדי הנישואין, כגון ירושה וכדומה (נכסי המלוג ונכסי צאן הברזל), שייכים לה על פי דין, אך יתר רכוש המשפחה שנרכש בשנות נישואיהם נשאר בידי האיש. אי אפשר להתעלם מכך שאצל משפחות רבות מצטבר רכוש ניכר שנרכש לאחר הנישואין ע"י שני בני הזוג. בחלק לא מבוטל מהמקרים אין זה סביר שכל מה שנרכש לאחר הנישואין מכספי שניהם יהיה שייך רק לאיש. תקנות חכמים בעניין זה נובעות ממערכת חיים שלמה שהייתה נהוגה בימיהם בחברה היהודית ובחברה הכללית, ועל פיה הם תיקנו תקנות הוגנות ומוסריות. כיום המבנה החברתי בכל העולם וגם בעם ישראל השתנה ללא הכר, ואין זה נראה הוגן להפטיר כדאשתקד.

כמו כן, עלינו להכיר בכך שמעמד האשה בתוך המשפחה השתנה לחלוטין, גם אצל אנשים יראי שמים. נראה שכיום אנו יכולים וצריכים לראות באשה שותפה מלאה ברכוש המשפחה. גם אם שימשה האשה כעקרת בית, ורק האיש פרנס את המשפחה, יש לאשה זכות ברווחי האיש, כי היא זו שעסקה בצרכי הבית. ולהפך, אם היא יצאה לעבודה, הרווחים שהרוויחה שייכים לשניהם. נראה לעניות דעתי, שסגנון השותפות המלאה בנכסי הבית תואם כיום את השקפת רוב הציבור - הדתי והחילוני כאחד.

חלוקה זו תקיף את כל הרכוש שנרכש על ידי אחד מהם או על ידי שניהם ביחד בשנות נישואיהם, והוא יכלול גם זכויות השוות כסף, כגון: זכויות פנסיה, קרן השתלמות וכדומה, כפי שיהיה מקובל במדינה בעת חלוקת הרכוש של אותו זוג המגיע למצב זה.

ואם תאמר: מה יהיה עם תקנות חכמים בעניין הנידון?

כלל נקוט בידינו בדיני ממונות, שאדם רשאי להתנות על מה שכתוב בתורה. פירוש: בחיובים ממוניים בין אנשים, רשאים הצדדים להסכים ביניהם על כל הסדר, והדבר תקף גם מבחינת ההלכה. לכן, אם בני הזוג מתחייבים, האחד לרעהו, לשלם כל סכום על פי המתחייב מהעיקרון הנ"ל, הרי שהדבר חל גם מבחינה הלכתית.

ב. בעת פירוד, האיש חייב מן הדין במזונות הילדים. כיון שמוצע בזה לחלק את כל הרכוש שנרכש על ידם בעת נישואיהם, הרי שאנו צריכים להתייחס מחדש גם לנושא המזונות, מכיוון שהאיש לא נשאר עם רכוש המשפחה, כפי שהיה מקובל בזמן חז"ל, אלא הכל מתחלק בין שניהם. על כן מוצע שהאחריות למזונות הילדים תחול על שניהם באופן צודק. פירוש, לאחר שתיבחן יכולתם הכלכלית של שני בני הזוג לאחר הגירושין, ולאחר חלוקת הרכוש ביניהם, יקבע הגוף השיפוטי בפניו הם ידונו את גובה המזונות שישלם כל אחד מבני הזוג. מובן, שיש לקחת בחשבון את יכולת ההשתכרות של כל אחד מהם ושאר השיקולים הרלוונטיים לעניין כמבואר בלשון ההסכם.

ג. מטרה נוספת שעמדה לנגד עינינו בהצעה לחתום על הסכם הממון, הייתה להפריד בין הדיון על הגט לבין הדיון הכספי. על פי הדין ועל פי החוק אין האשה יכולה לתבוע מהאיש כספים כל עוד היא נשואה לו, מלבד דמי מזונות שהוא מחוייב לה כל עוד הם נשואים, שהרי אין הסכומים השונים הנקובים בכתובה - הכתובה,

הנדוניה והתוספת, עומדים לזכותה, אלא רק לאחר הגירושין. מאידך גיסא, לא פעם האשה נאלצת לעזוב את הבית גם לפני קבלת הגט. במקרה כזה היא נותרת ללא הנכסים שהביאה (נכסי מלוג ונכסי צאן ברזל) וללא כל הרכוש שנרכש על ידם. גם על פי החוק אין חלוקת הממון נעשית אלא לאחר הגירושין. ע"י ההסכם הם יכולים להיכנס להתדיינות בעניינים אלו, גם ללא קשר למתן הגט, לאחר מאה שמונים יום או לאחר מאתיים ושבעים יום כמבואר בהסכם. כמובן, אין הכוונה שבכל אי הבנה או ריב פעוט ידרוש אחד מבני הזוג לממש את ההסכם. בגוף ההסכם נמצאות ההגנות המתאימות, כך שהשימוש בו יהיה סביר.

לשיטה זו יש יתרון נוסף - בשעת משבר החשדנות גוברת, וקשה להגיע להסכמה אפילו בדברים פעוטים. מכאן הדרך קצרה לעיכוב ההסכמה לנתינת הגט או לקבלתו. ההפרדה בין הדיון הכספי לבין נתינת הגט עשויה למתן גורם מעכב זה, וכן למנוע סחטנות כספית בזמן הדיון על הגט.

ד. קשה לפרוס חלק מהשיקולים שמניתי לעיל בפני בני הזוג בעת שהם עומדים באהבה ובאחוה תחת לחופה. משום כך, הצעתי היא לפנות אל בני הזוג כבר בעת הרשמתם לנישואין במכתב שיבאר את רוחו של ההסכם. יש לבאר לבני הזוג שאמנם כעת הכל מלא תקווה וציפייה לבניין של אהבת עולם, אך בהכירנו באפשרות של פירוק המשפחה, ולדאבוננו אנו יודעים שהדבר קורה מדי פעם, על כן טוב שניסוח הסכם זה נעשה דווקא בשעה של אמון הדדי מרבי, כדי שסייע לנו אם נזדקק לו, בשעות קשות יותר. הסכם זה משמש כסגולה לאריכות החיים המשותפים בשלום ובשלוה. בהזדמנות זו יש להדגיש לבני הזוג, שלמסמך שעליו הם עומדים לחתום יש תוקף משפטי מחייב.

כידוע, הסדר ממון בסיסי מצוי בחוק יחסי ממון בין בני הזוג. מתוך הנחה שחוק זה מסדיר את הדברים בצורה התואמת את דברינו לעיל, הוספנו לנוסח ההסכם לכבוד הדדי נספח בו מצויה התחייבות של בני הזוג לשלם אחד לשני כל סכום המתחייב מהחוק. התחייבות בכתב זו באה בעיקר לצורך ההלכה, שכן, יש פוסקים הסוברים שאם לא התחייבו במפורש בני הזוג לשלם זה לזה על פי החוק, כללי הממון ההלכתיים גוברים על כללי החוק. ודאי שאם בני הזוג מעוניינים בהסכם ממון מפורט יותר או בהסכם אחר, הם רשאים לנסחו ולחתום עליו כמפורט בחוק.

מכל מקום, הוספנו באותו נספח הסתייגויות הנובעות מהדברים שהוסברו בסעיפים ב' ו' רג' לעיל ושאינן מופיעות בחוק. לכן אנו מגדירים את כל ההסכם כהסכם ממון והוא זקוק לאישור, ככל ההסכם ממון שאינו תואם את החוק במלואו. הסכם כזה צריך להיחתם, לפני הנישואין, בפני רושם הנישואין או בפני נוטריון. ללא חתימה זו הוא אינו תקף בבית המשפט לענייני משפחה. מובן שהוא יוצר מחויבות בין בני הזוג, אך בבוא העת אם הם יהיו מעוניינים להשתמש בו, בית הדין או בית המשפט יצטרך לאשר אותו, וללא אישור זה הוא יהיה חסר תוקף משפטי. ההמלצה לחתום עליו לפני הנישואין נובעת מהחשש שמא בבוא העת יטען הצד הנתבע שהוא לא הבין את מלוא משמעות ההסכם על כל סעיפיו. על כן, רושם הנישואין או הנוטריון בודקים בצורה אחראית עם שני בני הזוג, שהם מבינים את משמעות סעיפי ההסכם כולם ומודעים להם, ואז הם חותמים עליו בפני אחד מהם. לשם כך עליהם להגיע יחדיו לנוטריון או לרושם הנישואין כדי לחתום בפניו על ההסכם (לא כל רשמי הנישואין מודעים ומוכנים שיחתמו בפניהם על הסכם כזה). בזאת קיבל ההסכם את מלוא התוקף המשפטי. הרב מסדר החופה אינו רושם נישואין ואין זה מועיל אם חותמים בפניו על ההסכם.

ככלל אין הרב מסדר החופה והקידושין חייב לדעת על חתימת ההסכם. בני הזוג רשאים לחתום על ההסכם בפני נוטריון או רשם הנישואין מבלי להודיע לרב על כך. אין סידור החופה והקידושין נפגע מכך שהרב אינו יודע על ההסכם (הדברים אמורים גם לגבי ההסכם לכבוד הדדי).

ה. הסכם לכבוד הדדי

רקע

גם לאחר שהוספנו לכתובה את הסכם הממון, הנזכר לעיל, עדיין עומדת לפנינו בעיה הדורשת פתרון. עדיין קיים החשש שאחד מבני הזוג ישתמש בגט כמכשיר לסחיטת כספים או טובות הנאה אחרות. במקרים בהם האשה היא זו שמסרבת לקבל את הגט מסיבות שאינן נראות לבית הדין, עוקף בית הדין סרבנות זו באמצעות מתן היתר לאיש לשאת אשה שניה (היתר מאה רבנים). מאידך גיסא, כשהאיש מסרב לתת גט, אין מוצא מלבד לכפות עליו לתת את הגט. אולם כפייה זו הינה בעייתית מבחינת ההלכה כמבואר להלן:

גט מעושה - אם אנסו את האיש לתת גט שלא כדין, הגט פסול.¹⁷ לעומת זאת במקרים מסויימים בהם ההלכה מכירה בנחיצות של מתן גט, בית הדין מצווה לכופף את האיש לתת גט.¹⁸ במקרה זה אנו מחילים על האיש את הכלל 'כופין אותו עד שיאמר רוצה אני' - פירוש: אנו מניחים שאדם שכפוהו לקיים מצווה, מסכים לאחר מעשה עם מה שעשה,¹⁹ ולכן אנו מתייחסים לנתינת גט זו כנתינה שלבסוף נעשתה בהסכמה. כפייה זו נעשית כיום בדרכים שונות, כגון: שלילת רשיון נהיגה, איסור יציאה מהארץ, שלילת רשיון עבודה כמו רשיון רופא וכדומה, הכנסה לבית הסוהר ועד להכנסה לצינוק. כל זה דווקא אם בית הדין משתכנע שמצד הדין צריך לכופף על האיש הזה מתן גט.

כשחיי הנישואין עולים על שרטון, ואין סיבה שההלכה מכירה בה כמוצדקת לכפיית גט על האיש, והאשה טוענת "מאוס עלי" (מאוס עלי לחיות עם איש זה) אנו מצויים בבעיה - כיצד לגרום להם להסדיר גט ביניהם מבלי שניצור מצב של כפיית האיש על נתינת הגט. אמנם לדעת הרמב"ם (הל' אישות יד, ח) גם מצב זה מאפשר לכופף את האיש להוציאה, "שאינה כשבויה אצלו שתיבעל לשנוי לה", וכן היא דעת הרשב"ם (מובא ברא"ש כתובות פ"ו סי' לד); אולם רבינו תם, הרא"ש, הרשב"א, הר"ן ועוד פוסקים נחלקו עליהם ופוסלים כפיית גט במקרים כאלו, כמובא בטור ובבית יוסף (אה"ע סי' עז). בשל מחלוקת זו, כתב הרא"ש (שו"ת מג, ו): "למה נכניס ראשינו בין הרים גדולים לעשות גט מעושה שלא כדין, ולהתיר אשת איש... וכל המעשה בטענה זו מרבה ממזרים בישראל". זאת אומרת, הרא"ש מתנגד לכפיית גט על הבעל במקרה כזה. כשיטה זו של הרא"ש ועוד ראשונים רבים, נוהגים בימינו - שלא לכופף את האיש לתת גט אם האשה טוענת שאינה מעוניינת להמשיך לחיות עם אִישָהּ. במציאות ישנו גם מיעוט מקרים הפוך - בהם האיש מעוניין לסיים את הנישואין והאשה מסרבת לקבל גט. גם במקרים כאלו עלולה להתפתח סרבנות גט המצריכה אותנו למצוא דרך להתמודדות, אך הדברים שלהלן יעסקו בעיקר באופן הראשון, שכן הוא מזיק אותנו להתייחס לשאלה של כפיית הגט על האיש על פי ההלכה. ההסכם עצמו בנוי בצורה הדדית בה שני בני הזוג מתחייבים שלא יגרמו לסחבת בסידור הגט, והוא עונה בכך על שתי אפשרויות הסרבנות, הן מצד האיש והן מצד האשה.

במקרים אלו, בהם אחד מבני הזוג מואס מלחיות עם רעהו, והקשר המשפחתי כבר אבד לגמרי, פוסק בית הדין על 'חיוב גט'. אבל הוא נמנע מלפסוק על 'כפיית גט'.

אחת הדרכים לגרום לכך שהאיש יתן גט במקרים אלו היא על פי מה שכתב בבית-יוסף (אה"ע סי' קלד) בשם רב מימון נואר: ראובן, שברחה אשתו מביתו, וקיבל על עצמו שאם לא יתן גט ישלם קנס לאדון העיר - הרי זה גט. כי אין הגט הזה משום אונס, כי אנו אומדים שהוא רוצה לתת הגט ורק חיזק עצמו בהתחייבות זו, בבחינת "נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך", ואף על פי שאין בידו להחזיק אשה זו, שהרי יצטרך לשלם הקנס, מכל מקום, כיון שרצונו היה לגרשה אנו מניחים שקבלת הקנס הייתה רק לחזק עצמו. לעומת הכפייה הרגילה שבה בית הדין הוא היוזם את הכפייה ולא האיש עצמו.

נמצא על פי זה, שאונס שהגיע לאדם מחמת התחייבות שהוא היוזם שלה אינו נחשב לאונס. כך עולה גם משו"ת הריטב"א (סי' צו; מובא בבית-יוסף סוף סי' קנד), וכן משו"ת התשב"ץ (ח"ב סי' סח) שכתב: "כיון שמעצמו נתחייב בזה, ברצונו הוא מגרש."

בניגוד לכך, כתב הרשב"א (שו"ת ח"ד סי' מ) על מי שהסכים עם קרובי אשתו שאם לא יסכים לגרשה, ישלם קנס אלף דינר; ואח"כ התחרט ולא רצה לגרשה, ורק מחמת יראה זו הסכים לבסוף לגרשה - שזהו גט מעושה ופסול. לדבריו, אין הדבר דומה למי שאונסים אותו למכור ומקבל את הממון כתמורה למכר בכפייה, שאז אומרת ההלכה - 'אגב אונסי גמר ומקני' (כתוצאה מהאונס הוא מתרצה ומקנה). כי במקרה שהאיש קיבל על עצמו קנס אם לא יתן גט, האיש מתחייב לתת ממון ולא מקבל שום תמורה. לעומת המקרה של המכר הכפוי שבו הוא קיבל ממון תמורת החפץ שנתן, ואז אנו אומדים שלבסוף התרצה, כי סוף סוף קיבל ממון עבור המכר, אך כאן שהוא צריך לתת ממון אנו אומדים שודאי הוא לא מתרצה, ואפילו בלא מודעה אנו אומדים שהוא אנוס בדבר. להלכה פסק המחבר בשולחן ערוך (אה"ע קלד, ה) שאם התחייב האיש לתת קנס כספי אם לא יגרש, אין זה אונס. הרמ"א מביא את דעת המחמירים בזה (הרשב"א ה"ל), ומסכם שטוב לחוש לכתחילה ולפטרו מן הקנס. אבל אם כבר גירש מפני זה, הגט כשר, שהרי מתחילה לא אנסוהו על כך.

אם כן, הפתרון הנ"ל - שהאיש יתחייב בעת נישואיו שאם הנישואין יעלו על שרטון הוא ישלם קנס כספי כל עוד הוא יסרב לתת גט, הוא פתרון דחוק, כי הרמ"א כותב שלכתחילה אין ראוי שהאיש יתן את הגט עד שלא יפטרוהו מלשלם את הקנס.

אכן, בית הדין הרבני הגדול לערעורים הכריע בשנת תשט"ז, שצריך לחוש לגט מעושה אם האיש התחייב לשלם קנס ומחמת זאת הוא מוכן לתת גט (פסקי דין רבניים ח"ב עמ' 9). לעומת זאת ה'חזון-איש' (ה'ל' גיטין צט, ג) פסק שאין זה גט מעושה, אפילו אם נתחייב בקנס אם לא יתן הגט, ואינו שונה מאדם שנתן גט מפני שרוצה ליפטר מלשלם שאר וכסות עליהם התחייב בכתובה, שודאי לא חשוב כגט מעושה.

בהמשך, בס"ק ה, החזו"א אינו מקבל את הבנת ה'פתחי-תשובה' בדעת רב מימון, ולדעתו, כל שהתרצה בשעת כתיבת התנאים לשלם קנס, אפילו כעת אינו מעוניין בקיום התנאי, אינו חשוב כאונס, ואף על פי שהוא מוכרח עכשיו אין זו כפייה, ואנו דנים זאת כרצון, שהוא הכריח את עצמו. לדעתו, גם הרשב"א סובר כך, והוא פסל רק גט שקודם נתינתו התחייב בפני השר על הקנס, ולא בשעת הנישואין. שאם התחייב בשעת הנישואין הרי זה ככל התחייבות אחרת שמחייבת אותו, בדומה להתחייבויות שמצויות בכתובה, ואם ההתחייבות הייתה מאוחרת, שנעשתה לפני נתינת הגט, אז מן הדין יכול לחזור בו, אלא שכופין אותו על פי השר שלא כדין, ולכן חשוב הדבר, לדעת הרשב"א, כגט מעושה.

מפסקי ערוך-השולחן (אה"ע קלד, כג-כה) עולה שבכל מקרה שבעת מתן הגט האיש אינו רוצה בנתינתו - נחשב הדבר כגט מעושה. אבל אם בשעת הכפייה לא הזכירו במפורש שהכפייה היא בעבור הגט (היינו - לא אמרו לו: אם לא תגרש אנו מכים אותך או לוקחים ממוןך), אין זה גט מעושה, כי אנו רואים את הכפייה במנותק ממתן הגט. לפי זה, אם ניסחו הסכמה של האיש למתן קנס, מבלי שיזכירו שהקנס תלוי בנכונותו לתת גט, אין בכך חשש לגט מעושה. בהתאם לכך הציע מו"ר הרב זלמן נחמיה גולדברג שליט"א (לשעבר דיין בבית הדין הגדול לערעורים) לנסח את התחייבות האיש כהתחייבות למזונות מוגדלים, מבלי להזכיר את התלות של מזונות מוגדלים אלו באי נכונות האיש לתת את הגט.²⁰ משמעות קבלת האיש לשלם מזונות מוגדלים היא - במקום לשלם לאשתו רמת מזונות המקבילה לאורח חייהם, הוא מתחייב לשלם לה תשלום חודשי של \$1500 או מחצית שכרו החודשי - הגבוה מבין שניהם. התחייבות זו למזונות מוגדלים תזרז את האיש לתת את הגט מתוך אי רצון לשלם מזונות אלו. רעיון זה שקבלת האיש תהיה לשלם מזונות מוגדלים יוצר מצב שכל התחייבות האיש היא דווקא על זמן היותו נשוי לאותה אשה, שהרי אין תשלום מזונות של האיש לאשתו אלא בזמן שהוא נשוי לה. על כן, אין כל אזכור לגט או לגירושין בהסכם. שכן, האיש מודיע לאשתו שאם לא יוכלו לגור ביחד הוא מתחייב

לה על מזונות מוגדלים. מובן, שברגע שיתן לה גט שוב לא יצטרך לשלם לה אותם מזונות. שהרי תשלום מזונות נתקן רק לתקופה שהם נשואים זה לזה.²¹ ממילא אין לחשוש שבית הדין יחייב אותו במזונות לאחר הגירושין. על כן, אין צורך להזכיר בהסכם מה יקרה לאחר הגירושין, ואין צורך להזכיר את עניין הגט כלל. דרך זו ממלאת את דרישת ערוך השולחן - שלא יוזכר עניין הגט בצמוד לחיוב התשלום.

במקרה כזה, שבו האיש מתחייב למזונות מוגדלים, יש חשש שהתחייבות כזו תיחשב כאסמכתא (אסמכתא היא התחייבות שאנו מניחים שהמתחייב לא התכוון מעולם לשלמה), והאיש יוכל לטעון שלא עלה על דעתו שאי פעם יעמוד במצב כזה.²² כדי לעקוף שאלה זו, הציע מו"ר הרז"נ גולדברג שליט"א להוסיף שהאיש מתחייב על המזונות המוגדלים בשבועה, ואז איננו חוששים לאסמכתא.

תיקון נוסף לחשש האסמכתא ולחשש הגט המעושה תוקן בהסכם על פי הצעתו - התחייבות האיש תהיה לא רק אם לא יוכלו לגור ביחד, ואז אנו קושרים באופן ישיר את התחייבות המזונות לדרישה לקבל את הגט, אלא ההתחייבות למזונות המוגדלים תהיה מרגע הנישואים. זאת אומרת, עם נישואיהם הוא מתחייב לה לתשלום מזונות מוגדלים, ואז אין זו אסמכתא ואין ההתחייבות הזאת תלויה בגט. האשה מצידה תסכים לוותר לו על מזונות מוגדלים אלו, ותסתפק במזונות רגילים כל עוד הם חיים ביחד. היא תדרוש את תשלום המזונות הגבוה, להם הוא מתחייב בעת הנישואים, מהרגע בו היא תהיה מעוניינת בקבלת הגט, כמבואר בגוף ההסכם.

ההסכם מצוי באוגדן זה. נא עיינו בו ואח"כ המשיכו לעיין בהמשך הדברים.

1. הערות לנוסח

1. שני ה'הואיל' האחרונים הם הצהרתיים בלבד. אין לנו שום כח כיום למנוע מראש אלימות בין בני הזוג. אך מכל מקום הוספנו אותם, כי לדעתנו יש ערך מחנך להצהרות גם אם אין להן 'שיניים'.
2. סע' ג' הביאנו להתלבטויות רבות. מי הוא זה שיחליט האם ראוי ונכון שזוג זה יתגרש. האם להשאיר הדבר לשיקול בית הדין הרבני או האם להשאיר הדבר רק בידי בני הזוג, שדי לנו אם אחד מהם מבקש להתגרש שנאפשר זאת. אין כאן דברים ברורים ומוחלטים. סיבות שונות מנעו מאתנו להשליך את האחריות לכך על בית הדין בלבד. מאידך גיסא, לא רצינו להשאיר זאת רק בידי כל אחד מבני הזוג. על כן, קבענו שבמקרה של משבר יוכל כל אחד מהם לדרוש מזולתו פנייה לייעוץ זוגי. אם גם זה לא יעזור, נראה שאין מנוס מלאפשר להם להתגרש. האפשרויות האחרות גרועות יותר בדרך כלל. יתר על כן, אנו מאפשרים למסייע לשיקום הנישואין לקבוע שלדעתו יש טעם בעוד ניסיון להמשך שיקום הנישואין, ואז יאריכו את התקופה בעוד 90 יום. כל זאת כדי למנוע דרישה חפוזה לגט שלא נעשה במקביל לה כל מאמץ אפשרי לשקם את הנישואין. מאמץ זה מביא לידי ביטוי את דברי שמעון בן שטח - "שלא יהיה קל בעיניו להוציאה".
3. ההתחייבות ההדדית, כוונתה למנוע את העיכוב בגט משני הצדדים. לשם כך נקבע תאריך (180 יום מיום ההודעה) כפוף להתניה שבסעיף ג'. שני בני הזוג מתחייבים שלא יעכבו את נתינת הגט. כל עיכוב בגט ע"י אחד הצדדים יגרור את הצד המעכב לשלם מזונות מוגדלים כפי שהתחייב. תשלום זה אינו מותנה ביכולתו הכלכלית של הצד השני או בהגדרתו ההלכתית (כגון: שהאיש יטען שהאשה היא מורדת) כפי שמבואר בתת סעיפים 3, 4 בסעיפים ה', ו'.
4. כאמור, אין בהתחייבות שום רמז להפסקת נתינת המזונות המוגדלים ע"י נתינת הגט. ההתחייבות היא למזונות מוגדלים מתאריך מסויים ואינה מוגבלת בזמן. אנו מניחים שאם ינתן הגט שום בית דין לא יחייב

- במזונות את אחד הצדדים, שכן המזונות במהות הגדרתם שייכים רק לזמן נישואיהם. על כן, אין צורך לרמוז אפילו שההתחייבות היא עד מתן הגט. ועל ידי כך לא יוכל האיש לטעון שחייב המזונות כופה עליו מתן הגט. התחייבות זו מקבילה לדברי החזו"א וערוה"ש הנזכרים לעיל, שאין האיש יכול לטעון שמחוייבותו למזונות כופה עליו גט. אמנם, לאשה אין צורך בנוסח זה, שהרי אין דין גט מעושה, אלא אצל האיש. ממילא לא אכפת לנו אפילו תתנה במפורש את הקנס בנכונותה לקבל את הגט. אך כדי ליצור סימטריה בהתחייבות ניסחנו את ההתחייבות של האשה בלשון מקבילה.
5. סעי' 5 בא לנטרל אפשרות שהשולח את מכתב הבקשה לגט לא יבוא לבית הדין על מנת למלא את מחוייבותו, מתוך רצון לקבל את המזונות המוגדלים. כדי למנוע תופעה כזאת, מותנה ההתחייבות בכך שהצד השני לא יגרום לעיכוב במתן הגט.
6. סעי' ז' בא להדגיש שאין אחד מבני הזוג יכול לטעון, אני מסכים להסדיר גט, אלא שאני רוצה כך וכך. ההסכמה לגט חייבת להיות נקיה מכל התנייה. את שאר התביעות יעלה כל צד בפני הגוף השיפוטי המתאים מבלי להשתמש בגט כמכשיר לכפייה.
7. בסעי' ח' כלולה הסכמה ביניהם שלא ינסו לכופף אחד על השני לדון בפני גוף שיפוטי שאינו מוסכם. אמנם, הסכמה זו אינה מחייבת מבחינת הדין, אך זוהי בכל אופן התחייבות מוסרית הדדית.
8. סעי' י"ב בא להדגיש שהסכם זה הוא גם הסכם ממון (בגלל השוני בינו לבין החוק) ולכן הוא מחייב אישור של רושם הנישואין או של נוטריון. חתימה זו נותנת להסכם תוקף חוקי כך שלא יוכל אחד מהצדדים לסגת ממנו.
9. כל ההתניות שבסוף ההסכם מטרתן למנוע ביטול ההסכם בגלל בעיות פרוצדורליות.
10. הנספח להסכם כולל התניות ממוניות כמבואר לעיל. עקרונותיהם הם:
- בלא הסכם כתוב אחר, בני הזוג מתחייבים לשלם כל אחד למשנהו את כל הסכומים הנובעים מחוק יחסי ממון בין בני הזוג ככתבו, מתוך הנחה שהוא אכן יוצר חלוקה שוויונית וצודקת, מלבד השינויים הבאים:
1. בשונה מהחוק הם מקבלים על עצמם שהסדר הממון יחול 180 יום לאחר יום ההודעה (או 270 יום אם האריכו את התקופה) ולא ביום מתן הגט. כל זאת כדי להפריד בין ענייני הממון לבין ענייני הגט.
  2. האשה יכולה לוותר על זכותה לקבל את מחצית הרכוש אם לדעתה עדיף לה לקבל 50,000 ש"ח (נכון לשנת ניסוח ההסכם). סכום זה מגלם ערך כתובה ממוצע - יכולת מחיה לשנה. בכך אנו מאפשרים לאשה שאין בביתה רכוש לחלוקה, לקבל לפחות ערך כתובה סביר, אך אנו דורשים התחייבות של האשה שתראה את התחייבויות האיש לסכומי הכתובה ככלולות בסכום זה, ולוותר על תוספת הכתובה שעלולה להפר את האיזון בחלוקה שביניהם.
  3. מזונות הילדים יפלו על שניהם באופן צודק לפי ראות עיני הגוף השיפוטי שידון בעניינם. זאת מתוך ההנחה שאם האיש אינו זוכה בכל הרכוש המשפחתי אין הצדקה שהוא לבדו ישא בנטל מזונות הילדים.

כדי להרתיע את הצדדים מלגרום לפירוק המשפחה ללא סיבה מוצדקת, וכדי לתת פיצוי לצד הנפגע, דרש מאתנו הרב ז"ל גולדברג להוסיף בהתניות הממוניות סעיף הקובע שאם יתברר לבית הדין או לאדם אחר שבפניו ידונו בני הזוג, שצד אחד הוא האשם העיקרי בפירוק המשפחה, הוא יהיה רשאי להטיל עליו תשלום קנס עד לגובה 25% מהרכוש המשותף העומד לחלוקה בין שניהם או עד לגובה 50,000 ש"ח (הגובה מבין שניהם), לפי ראות עיניו. פעולה זו תיעשה לאחר נתינת הגט, כדי שלא ליצור לחץ על אחד הצדדים שיגרום לעיכוב בסידור הגט.

הצורך בסעיף כזה הוא ברור. יש היגיון רב בכך שאם אחד מבני הזוג גרם לפירוק הנישואין ללא שהשני הביאו

לידי כך, כגון: שנתן עיניו באחר/ת, שהוא ישלם לבן הזוג הנפגע פיצוי על כך. מאידך גיסא, הכנסת סעיף כזה עלולה לגרום להתדיינות ארוכה ומבישה הכוללת ניסיונות הדדיים להוכיח מי אשם בפירוק המשפחה. מבחינה פסיכולוגית ברור שהכנסת סעיף כזה להסכם 'מזמינה' את בני הזוג להוכיח כל אחד לעצמו, לבני המשפחה ולחברה הסובבת אותם שהצד השני הוא זה שגרם לטרגדיה המשפחתית הזאת. זהו צורך נפשי מובן, אך הוא עלול לגרום לסבל רב לילדים ולבני הזוג עצמם. בני הזוג עלולים להיכנס לסחרור של חיפוש ראיות והפעלת חוקרים פרטיים וכדומה, הכל כדי להוכיח את חפותם ואשמת בן הזוג. תהליך זה גורם בדרך כלל לשני הצדדים, ובעיקר לילדים, הרבה עגמת נפש.

לכן, הוסכם לבסוף עם הרב שנדפס שני סוגי הסכמים - עם ההתניה הזאת ובלעדיה, כדי לאפשר לכל זוג לבחור לעצמו את הנוסח המועדף עליו.

יש להדגיש - אין סעיף זה מוסיף או גורע בתקיפות ההתחייבויות של שני בני הזוג למזונות מוגדלים מבחינת ההלכה. הוספת הסעיף באה לנסות לפצות את הנפגע העיקרי אם אכן יתברר שיש צד כזה. יודעי דבר טוענים שברוב רובם של המקרים האשם מוטל על שניהם, ואף הרב הסכים לכך. כאמור לעיל יש בסעיף זה גם כדי להרתיע בני זוג מסויימים מלפרק את התא המשפחתי ללא סיבה משמעותית.

ז. סיום

הצעותיי המנויות לעיל פרושות בזה לפני הקהל. אין הן מנוסחות ואף לא מוצעות כתקנות שעל הרבנות הראשית לתקן. אכן, יש מקום לרתיעה מפני כל שינוי וחידוש, אולם התיאור שהבאנו בראש מאמרנו על הנעשה כיום בבתי הדין ובבתי המשפט לענייני משפחה, מוכיח עד כמה השעה צריכה לכך. כמובן, הכל מוצע במסגרת ההלכה, כמבואר בגוף המאמר. מבחנה של ההצעה יהיה במידת קבלתה על ידי הציבור. אם היא טובה והשעה צריכה לכך, אזי ברור שהציבור יאמץ אותה. ואם לא, הרי שהיא תשקע מעצמה, ולנו תשאר הכוונה הטובה שהקב"ה מצרפה למעשה, ושכר לימוד התורה.

הערות

1. מאמר זה נכתב בעקבות עבודה ממושכת שנעשתה ע"י הרב דוד בן זיון והח"מ. ראשיתו של ההסכם הנוון במאמר זה בהסכם שחובר על ידי הרב אלישיב קנוהל, טו"ר רחל לבמור והרב דוד בן-זיון שהתיעצו עם הרב פרופ' דב פרימר, עו"ד משה דרורי (כיום שופט בבית המשפט המחוזי בירושלים), עו"ד הרב דוד בס ודיינים בבית הדין הרבני הגדול. ההסכם הובא בפני קבוצת אנשי ונשות הלכה ומשפט שכונסה ע"י "קולך" - פורום נשים דתיות" בה השתתפו: ד"ר רות הלפרין-קדרי, עו"ד סוזן וייס, הרב ד"ר נעם זהר ועו"ד וטוענת רבנית דרורית רוזנפלד. חברי הקבוצה ביחד עם המחברים עיבדו, הוסיפו וליטשו את ההסכם עד שהתגבש לנוסח המובא בפניכם. עם זאת, הדברים הנכתבים להלן הם על אחריותי בלבד.
- מאמר זה פורסם ב'תחומין' כא. כאן המאמר מובא בתיקוני נוסח שונים והשינויים בהסברים להסכמים בהתאם למתבקש. כמו כן מובאות בהערות השוליים הצעות תיקונים נוספות שהוצעו ע"י הרב יואל בן נון, ראש ישיבת הקיבוץ הדתי - עין צורים. עיינו עוד ב'תחומין' כא, כב במאמרם של הרבנים ש. דייכובסקי וא. שיינפלד. שליט"א.
2. בבלי - כתובות פב, ב, ובירושלמי - פ"ח ה"א: "חזרו והתקינו שיהא אדם נושא ונותן בכתובת אשתו" - גם זו תקנה משלימה באותה רוח - כיון שנושא ונותן בכסף הכתובה, אין הוא זמין אצלו וקשה בעינינו לגרשה.
3. ראה ספר השטרות לאשר גולאק, עמ' 72 ואילך.
4. מסכת יבמות פט, א
5. ע' דרכי-משה אה"ע סו, א וברמ"א שם סע' ב.
6. ר"א אבן עזרא הביא שם בפירושו הקצר: "כמהר הבתולות", ולא 'מהר הבתולות' - תוספת הכ' וכן האות ה' שבמלה זו יוצרות ביחד כה - 25 זווי צורי. או: כמוהר = כמו ר = כמו 200 (זווי מדינה).
7. ע'י טור וש"ע אה"ע סי' סו ובנו"כ; הנישואים כהלכתם', לרב בנימין אדלר עמ' ש ואילך. בחזר שיצא ע"י עמותת 'צהר' מביא הרב מיכה הלוי את תמצית דעות הפוסקים בהערכת הסכמים המצויינים בכתובה כדלהלן: עיקר כתובה (מאתיים) והנדוניה (מאתיים) זקוקים כסף צרוף) - לשו"ע 2,207 ש"ח; לרמ"א, לפי 'נחלת שבעה' 2,845 ש"ח, ולפי החזו"א 44,460 ש"ח. וע'י תחומין טו עמ' 98-99 במאמרו של ד"ר זרח ורהפטיג על תקנת הרבנות הראשית לישראל בדבר שיעורה של הכתובה (50 ל"י בשנת תש"ד).
8. ראה פרטים בטור אה"ע סי' סו.
9. ע'י מאמריהם של הרבנים דייכובסקי ושרמן שליט"א בתחומין יח (עמ' 18 ואילך) ויט (עמ' 205 ואילך).
10. צריך עיון אם השימוש בטמפונים משנה את מעמד האשה לעניין זה, שכן לפי תוס' רי"ד כתובות יא, ב - "הממעכת בתוליה באצבעה לא הפסידה מאתיים, דדווקא דרוסת איש ומוכת עץ, לרבנן, הפסידה המאתיים. אבל במיעור, לא הפסידה המאתיים, כיון שאין כוונתה אלא שלא להצטער תחת אישה".
11. כך מציע הרב יעקב אריאל שליט"א.
12. מנהג ישראל הוא לחצוץ בין הקידושין לנישואין בקריאת הכתובה בפומבי. במעמד זה לא יעלה על הדעת לפרוס בפני ציבור החוגגים את כל פרטי "העיסקה" שבין בני הזוג בשפה פשוטה ומובנת. מסתבר שלכתובה יש, מלבד היותה "חוזר עיסקי", גם משמעות סמלית וביטוי לקדושתם של חיי הנישואין. גם אם האלמנט העיסקי שבכתובה פג מאז הנהגת חדר"ג, עדיין האלמנט הסמלי והקדושתאי לא נס ליחו, ואולי משום כך אין מקום לשינויים. - הערת עורך (ד.ד.) - תחומין כ"א.
- תגובת המחבר: אני מבין איזה אלמנט סמלי וקדושתאי יש בהקראה זו!! ההקראה תוקנה כדי לעשות הפסק בין קידושין לנישואין שלא תהא ברכת הגפן השניה ברכה שאינה צריכה.
13. ע'י אגרות-משה אה"ע ח"ד סי' צ, שכתב שלכתחילה רצוי לכתוב את הכתובה גם באנגלית (שפת המקום) בצד הנוסח הארמי. ע'י עוד שו"ע חו"מ מה, ב-ג ואה"ע סא, יג וסי' סו סעיפים א ויג - משמע שם שתנאי הוא שהעדים והחתן יבינו את לשון הכתובה ואת משמעותה.
14. האם זהו ביטוי שנעים לשומעו יותר מאשר "הבתולה המהוללה"?! - הערת עורך (ד.ד.) - תחומין כ"א.
- תגובת המחבר: יש להבחין בין החרוג לבין הכתובה הרגילה. אכן במקרים כאלה יש נוהגים שלא להקריא כינוי זה בקול רם.
15. על מעמדו ההלכתי של שטר זה, ראה תחומין יא עמ' 308 ו-יח עמ' 25. אולם דומה, שאין ללמוד מנוסח הנכתב ונאמר בתוך חוג המשפחה המצומצם לנוסח המתפרסם בריש גלי. - הערת עורך (ד.ד.) - תחומין כ"א.
16. א. חתימת ההסכמה של האשה על תנאי הכתובה: עפ"י עיקר הדין אין צורך בחתימות אנשים אחרים בנוסף לעדים. עיקר כל שטר כתובה מתקיים עפ"י העדים שחתומים עליו, ועדותם, והקניין שקנו, קובעים. לפיכך, אין צורך בחתימת החתן על שטר הכתובה. אמנם, הרבנות הראשית לישראל תיקנה להחתים את חתן על שטר הכתובה, מתחת לחתימות העדים, כנראה כדי למנוע כל טענה של אי-הבנה וחסר ידיעה או טענה שהעדים נחשבו ע"י החתן כחלק מ"טקס דתי" (כלומר, כעדי קידושין), ולא כמחייבים את החתן בהחייבות ממונית. תקנה זו התפשטה לפחות בארץ ישראל מכוח הרבנות הראשית והמועצות הדתיות, וכל שטר כתובה נחתם גם ע"י החתן. הלכה פסוקה וברורה ללא כל חולק שאין קידושין לאשה אלא ברצונה הגמור והחופשי. האם בתנאי ימינו, ניתן לקבל בפשטות, שאשה תקבל קידושין ברצונה הגמור והחופשי, ותסכים גם לכל תנאי הכתובה, מבלי שתעשה שום דבר שמעידי על רצונה, פרט להושטת האצבע לקבלת הטבעת?! כאשר זוג צעיר קונה דירה וחותם על משכנתא - חותמים שניהם. כאשר שוכרים דירה - חותמים שניהם. כאשר מתקבלים ליישוב - עוברים שניהם וועדת קבלה, ועל כל המסמכים חותמים שניהם. על הסכם ממון חותמים שניהם. רק על הכתובה חותם החתן לבדו, בלעדיה, ולא מפני שההלכה מחייבתו מעיקר הדין, אלא מפני שלא מתקבל על

- דעתנו ועל דעת הרבנות הראשית לישראל, שהחתן יתחייב ברצינות מבלי שיחתום במו ידיו.
- שמו תאמר, כל ההתחייבויות בכתובה הן של החתן בלבד! דבר זה אינו נכון משני פנים לפחות:
1. מפורש בכתובה: "יצביאת כלתא דא והות ליה לאינתו" - והסימה כלה זו, והיתה לו לאשה. להסכמת הכלה יש משמעות רבה, והתחייבויות עצומות כרוכות בה.
  2. כפי שנאמר ברמב"ם (הל' אישות פ"ב), האיש מתחייב בעת הנישואין בעשרה דברים, והאשה מתחייבת בארבעה, וזה מתנאי הכתובה, אעפ"י שאינו מפורש בשטר. על כן ברור, שגם האשה מתחייבת במעשה הקידושין ובכתובה, ובכלל זה גם התחייבויות ממוניות.
- לפיכך, אחת משלוש צריך לבחור, לענ"ד: 1. לוותר על חתימתו של החתן, כעיקר הדין. 2. להחתים גם את הכלה, לפחות על הסכמתה, כלומר להוסיף מתחת לחתימת החתן את הסכמת הכלה. 3. להחתים את החתן ואת הכלה על הסכם ממון, או על כל הסכמה משותפת אחרת באופן, שחתימתם כוללת גם את הכתובה, ואת הסכמת שניהם לתנאיה.
- ב. שיטת הרמ"א בעניין משמעות הכתובה: רבים סומכים על ההוא-אמינא של הרמ"א (אבן העזר סימן ס"ו, ג) - שאפשר להקל בכתובה בעקבות חדר"ג, שאסר לגרש אשה בעל כורחה, ולפיכך ממילא אינה קלה להוציאה, בפרט בימינו כשבתי הדין הרבניים אינם גובים למעשה. פירוש הדבר לענ"ד הוא ביטול הכתובה למעשה. אולם כיון שהרמ"א הכריע עפ"י המנהג "ואין לשנות", יש לשמור על תקנת חז"ל כצורתה ולקבוע לה ערך כלכלי, כדי שלא תהפוך ל"אות מתה", ולא יזלזלו בה. כל זלזול שכזה יש בו גם חשש גדול של "חילול השם" - רבנים מקפידים על קוצו של יוד בכתובה המסורתית, שענה שהם עצמם מרוקנים אותה מכל משמעותה למעשה. כתובה והסכמי ממון: מאותן סיבות יש לעיין בכתובה מכיוון נוסף. במצב המשפטי הקיים, סותרת הכתובה את החוק, שקובע חלוקת רכוש שווה. וכך נוהגים גם בהסכמי ממון אחדים שמבטלים קודם כל את הכתובה, ובמקומה בא הסכם הממון. לענ"ד, אין לנהוג כך בתקנת חז"ל ובמנהגי ישראל, ויש לקבוע כי כל שתקבל האשה, בכל מקרה של חלוקת רכוש, יבוא בנוסף לכתובה ולא במקומה. לפיכך, אני מציע להוסיף בתנאים המופיעים בכתובות שהותנו בין בני הזוג את המשפט הבא: "בכל מקרה של חלוקת רכוש, הכלה תקבל את ערך הכתובה (ובכלל זה כל התחייבויות החתן כלפי הכלה, אשר נובעות מהנישואין) ונוסף עליה ככל שיוסכם ביניהם, עד מחצית הרכוש המשותף שיהיה ברשותם, פרי נישואיהם" ("פרי נישואיהם" פירושו למעט ירושות ומתנות, ונכסים שהיו ברשות כל אחד מהם לפני הנישואין). נוסח זה הוא בעצם הסכם ממון מקוצר-חלקי, אשר מקיים את תוקף הכתובה בתנאים שקובע כיום החוק הישראלי, שהם תנאים שבממון (בדברים שבממון, בוודאי קובע מנהג המדינה). עפ"י הצעה זו כלולות כל התחייבויות האיש בתוך מחצית הרכוש שתקבל האשה, ובטלו הטענות של רבנים חשובים כאילו "חלוקת רכוש" היא בלתי צודקת, באשר התחייבויות האיש נשארו בתוקף. אמנם, יש להעדיף על כל אלה, הסכם ממון מפורט וברור, שיוסכם מראש עם הנישואין בזמן האהבה והרעות כפי שמוצע במאמרו של הרב אלישיב קנוהל. לאמיתו של דבר זוהי המשמעות המקורית של תקנת הכתובה עפ"י חז"ל, שלא ישא אדם אשה בישראל בלי חוזה מחייב, שכולל את כל ההתחייבויות הכלכליות בזמן הנישואין, ובעת פירוד ח"ו. דווקא תקנת חז"ל על הכתובה מחייבת כיום הסכם ממון.
17. גיטין דף פח' עמ' א.
  18. כתובות דף עז' עמ' א, דף ע' עמ' א תוס' ד"ה יוציא ויתן כתובה. שם משמע שלדעת חלק מהראשונים יתכן שישנם עוד מקרים בהם בית הדין כופה על מתן הגט.
  19. עיינו עוד רמב"ם הל' גירושין פר' ב, כ'.
  20. ברוח זו הציע הגר"ז גולדברג שליט"א נוסח התחייבות של האיש לאיגוד הרבנים האורתודוקסים בארה"ב. נוסח זה קיבל את חתימת ידם של הרה"ג הר"ע יוסף, הרב ח"ג צימבליסט והרב ג"ד שוורץ שליט"א.
  21. רעיון פשוט זה לא מקובל על כל הדיינים. עיין תחומין כא, כב, מאמרים המתנגדים לשיטה זו. אך הרב זנ"ג איתן בדעתו שדרך זו נכונה. כפי שהצבעתי בגוף המאמר יש לה על מה לסמוך. אשר על כן, אני מציע לסמוך עליה וימים יגידו כיצד בתי הדין יתייחסו אליה הלכה למעשה.
  22. בעניין זה עיין בפד"ר הנ"ל עמ' 14-17. שם מציינ השיטות והסברות לכאן ולכאן.